

Ντίλταϋ: Ερμηνευτική

Wilhelm Dilthey: *Η γένεση της Ερμηνευτικής*. Εισαγωγή – μετάφραση – σχόλια: Δ. Υφαντής. Αθήνα: Ροές 2010, 176 σ., 15 €.

Κρίνει ο Κοσμάς Ρασπίτσος (Υπ. Δρ Φιλοσοφίας)

kosras76@yahoo.gr

Ένα ακόμη πολύ σημαντικό φιλοσοφικό κείμενο παρουσιάζεται για πρώτη φορά στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό από την έγκυρη σειρά *Φιλοσοφική Βιβλιοθήκη* των εκδόσεων Ροές. Πρόκειται για τη *Γένεση της Ερμηνευτικής* του σημαντικού Γερμανού φιλοσόφου Βίλχελμ Ντίλταϋ, ένα από τα θεμελιώδη γραπτά της ερμηνευτικής παράδοσης. Το βιβλίο αυτό, που δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά το 1900, αποτελεί όχι απλώς ένα από τα αντιπροσωπευτικότερα έργα της όλης ιστορίας της Ερμηνευτικής, αλλά διαδραματίζει και κομβικό ρόλο για την κατανόηση των προβλημάτων της. Με το έργο του Ντίλταϋ διανοίχθηκε ο δρόμος για τη μετεξέλιξη της σε αυτόνομη φιλοσοφική παράδοση, όπως αυτή μορφοποιήθηκε στο έργο του Μάρτιν Χάιντεγκερ και στη συνέχεια με τους Χανς-Γκέοργκ Γκάνταμερ και Πωλ Ρικέρ. Η Ερμηνευτική με τον Ντίλταϋ υπερβαίνει τα όρια που της έθεταν οι επιστημονικοί κλάδοι από τους οποίους προέκυψε: η νομική, η θεολογία και η φιλολογία· με αυτόν τον τρόπο ενισχύεται η αυτοτέλειά της ως πεδίου με τα δικά του ιδιαίτερα ερωτήματα και χαρακτηριστικά.

Τα βασικά αυτά ερωτήματα και σημεία της Ερμηνευτικής προσπαθεί να οριοθετήσει ο Ντίλταϋ στην αρχή του δοκιμίου του με συστηματικό τρόπο. Στον πυρήνα της πραγματευσης βρίσκεται για τον Γερμανό φιλόσοφο η αναζήτηση της ιδιαιτερότητας των λεγόμενων επιστημών του πνεύματος: πώς δηλαδή μπορεί η κατανόηση του ατομικού – κάτι για το οποίο πασχίζουν αυτού του είδους οι επιστήμες – να αποκτήσει καθολική εγκυρότητα. Για την απάντηση του εν λόγω ερωτήματος, ο Ντίλταϋ προχωρεί στην ανάλυση κεντρικών εννοιών της Ερμηνευτικής, δηλαδή της κατανόησης (*Verstehen*) και της ερμηνείας (*Interpretation, Auslegung*), καταλήγοντας να ορίσει επιγραμματικά την ερμηνευτική επιστήμη ως εξής: «Τούτη είναι η *τεχνική διδασκαλία περί της ερμηνεύσης γραπτών μνημείων*» (σ. 63).

Στη συνέχεια εξιστορείται η διαδρομή της Ερμηνευτικής, από τις πρώτες της εκφάνσεις στην κλασική αρχαιότητα μέχρι και την κατά τον Ντίλταϋ κορύφωσή της στο έργο του Σλαϊερμάχερ (*Friedrich Schleiermacher*). Η επισκόπηση αυτή χωρίζεται σε τέσσερα τμήματα. Το πρώτο πραγματεύεται τα πρώτα βήματα της Ερμηνευτικής στη ρητορική τέχνη της κλασικής αρχαιότητας, στον Αριστοτέλη και στους φιλολόγους των Ελληνι-

στικών χρόνων. Η δεύτερη ενότητα αφορά την ύστερη αρχαιότητα και τη συνέχεια της ερμηνευτικής σκέψης στο καινούργιο πλαίσιο των προβλημάτων που θέτουν η εμφάνιση και οι ερμηνευτικές ανάγκες του Χριστιανισμού. Η ερμηνεία των Γραφών, αλλά και της κλασικής κληρονομιάς της αρχαιότητας, συνιστούν και τον κινητήριο μοχλό για τη μεγάλη ανάπτυξη της Ερμηνευτικής κατά την Αναγέννηση και φυσικά τη Μεταρρύθμιση. Στην τέταρτη και τελευταία ενότητα εκτίθεται η σημασία του έργου του Σλαϊερμάχερ, ο οποίος για τον Ντίλταϋ αποτελεί την κορωνίδα της ιστορίας της Ερμηνευτικής και είναι εκείνος που την θεμελιώνει ως ξεχωριστή και ανεξάρτητη επιστήμη. Το δοκίμιο ολοκληρώνεται με ένα πολύ σύντομο κεφάλαιο σχετικά με τη σημασία της Ερμηνευτικής για τη θεμελίωση των επιστημών του πνεύματος, καθώς και με διάφορες συμπληρωματικές παρατηρήσεις αποσπασματικού τύπου από τρία χειρόγραφα σημειώσεων του Ντίλταϋ.

Η γνωστή πλατωνική ρήση (*Πολιτεία* 497d) διδάσκει βέβαια πως τὰ γὰρ δὴ μεγάλα πάντα ἐπισφαλῆ, συνεπώς η μεταφορά ενός φιλοσοφικού κειμένου μέσω μετάφρασης από γλώσσα σε γλώσσα και από πολιτισμό σε πολιτισμό εκτίθεται σε ιδιαίτερους κινδύνους, ειδικά εκείνους της ελλιπούς μεταφοράς των ιδεών του πρωτοτύπου ή, ακόμη χειρότερα, της παρανόησής του. Αποτελεί, ωστόσο, ιδιαίτερο ευτύχημα ότι κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει σε καμία περίπτωση στην παρούσα έκδοση. Η εργασία του Δημήτρη Υφαντή φέρνει εις πέρας το δύσκολο έργο της με αρτιότητα και επιτυχία. Τη μετάφραση του έργου στα ελληνικά συνοδεύει μία εκτενής εισαγωγή του μεταφραστή, όπου παρέχονται χρήσιμες πληροφορίες όχι μόνο σχετικά με τη δομή και το περιεχόμενο του δοκιμίου, αλλά και μία σύντομη ανάλυση του προγράμματος του Ντίλταϋ για τη φιλοσοφική θεμελίωση των επιστημών του πνεύματος (*Geisteswissenschaften*) και για τη θέση της Ερμηνευτικής σε αυτό. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται από τον μεταφραστή και στην ερμηνευτική παράδοση που έπεται του έργου του Ντίλταϋ, στο κεφάλαιο της Εισαγωγής που τιτλοφορείται: «Η ανάπτυξη της ερμηνευτικής φιλοσοφίας με βάση και κατ' αντιδιαστολή προς τον Dilthey (M. Heidegger, H.-G. Gadamer)». Το τμήμα αυτό της Εισαγωγής, εκτός του ότι αναφέρεται με τρόπο περιεκτικό (και όσο το επιτρέπει ο αναπόφευκτα σύντομος χαρακτήρας μιας τέτοιας εισαγωγής) σε βασικά σημεία του έργου των δύο "διαδόχων" του Ντίλταϋ, φωτίζει και το ίδιο το έργο του Γερμανού φιλοσόφου από διαφορετικές οπτικές γωνίες, αναδεικνύοντας τη θέση του στον διάλογο της παράδοσης της ερμηνευτικής φιλοσοφίας. Η αξία του έργου φανερώνεται έτσι εναργέστερα, ενώ ταυτόχρονα εφαρμόζεται στην πράξη μία από τις βασικές αρχές της ίδιας της Ερμηνευτικής: η τοποθέτηση του συγγραφέα και του έργου του στη γενικότερη αλληλουχία και συνάφεια των αντίστοιχων έργων, και μάλιστα όχι μόνο των προηγουμένων αυτού, αλλά και των μεταγενεστέρων.

Το μεταφρασμένο δοκίμιο συμπληρώνουν τα αναλυτικά σχόλια του μεταφραστή. Σε αυτά ο Υφαντής παρουσιάζει με εμβρίθεια πλήθος πληροφοριών που φωτίζουν σημεία του κειμένου, καθιστώντας το με αυτόν τον τρόπο προσιτό στον Έλληνα αναγνώστη, και μάλιστα σε εκείνον που δεν είναι κατ' ανάγκην μυημένος στην παράδοση της ερμηνευτικής φιλοσοφίας. Ταυτόχρονα, τα σχόλια που επεξηγούν τις μεταφραστικές επιλο-

γές συντείνουν επίσης στην ανασύνθεση μιας πληρέστερης εικόνας του πρωτοτύπου. Ακόμη, ορθή αποδεικνύεται και η επιλογή της παρουσίασης αυτού του σχολιασμού με μορφή σημειώσεων τέλους και όχι στις υποσημειώσεις του μεταφράσματος, καθώς έτσι δεν διακόπτεται καταναγκαστικά η ροή της κατανόησης του κειμένου, αλλά ο αναγνώστης έχει την ελευθερία να αποφασίσει εκείνος πότε και πού θα προστρέξει στη βοήθεια αυτή, ανάλογα με τις δικές του ανάγκες κατανόησης και φυσικά με τις δικές του ερμηνευτικές προϋποθέσεις. Στη συνέχεια παρατίθενται σύντομα βιογραφικά σημειώματα των πρωταγωνιστών της ιστορίας της Ερμηνευτικής, κυρίως από την αρχαία ελληνική και τη νεότερη γερμανική παράδοση, οι οποίοι εμφανίζονται στις πραγματικά πολυάριθμες αναφορές του Ντίλταϋ. Η έκδοση κλείνει με την παράθεση επιλογής ελληνικής και ξενόγλωσσης βιβλιογραφίας για τον Ντίλταϋ και το έργο του, καθώς και με σύντομο γλωσσάρι ελληνικών και γερμανικών όρων. Το γλωσσάρι αυτό θα μπορούσε να είναι και εκτενέστερο, δεδομένης της ευστοχίας των μεταφραστικών επιλογών του μεταφραστή.

Θα πρέπει εδώ να τονιστεί ότι το πρώτο και το τρίτο μέρος της έκδοσης, δηλαδή η εισαγωγή του μεταφραστή και τα αναλυτικά μεταφραστικά και πραγματολογικά σχόλια που ακολουθούν το μετάφρασμα αποκαθιστούν ως έναν βαθμό την εγγενή ελλειμματικότητα που ούτως ή άλλως χαρακτηρίζει κάθε απόπειρα για μετάφραση φιλοσοφικών κειμένων, όσο άρτια και αν είναι αυτή. Η σχέση ενός μεταφρασμένου κειμένου φιλοσοφίας με το πρωτότυπο είναι, σύμφωνα με μια χαρακτηριστική παρομοίωση του Γκάνταμερ, περίπου όπως η σχέση ενός χάρτη με την περιοχή που αυτός απεικονίζει [1]. Η μετάφραση δεν αντικαθιστά πλήρως το πρωτότυπο, και αυτό οφείλεται κυρίως στην ιδιαίτερη υφή και ποιότητα της φιλοσοφικής γλώσσας, σε αντίθεση με τη γλώσσα π.χ. της επιστήμης ή των καθημερινών συνδιαλλαγών. Υπάρχει μια ξεχωριστή "αύρα", η οποία περιβάλλει τους φιλοσοφικούς όρους και δυσχεραίνει την απόδοσή τους [2]. Η μεταφρασμένη φιλοσοφική γλώσσα είναι κάτι σαν έναν μουσικό τόνο, χωρίς τις αρμονικές του. Αυτό, ωστόσο, δεν συνεπάγεται απαραίτητα τη μη μεταφρασιμότητα των φιλοσοφικών ιδεών – όπως θα πρέσβευε μία μεταφραστική θεωρία αφορμώμενη από τα προτάγματα του γλωσσικού σχετικισμού. Αντίθετα, αν δεν αναμένει κανείς κατά τη μετάφραση φιλοσοφικών κειμένων ένα "ισοδύναμο" αποτέλεσμα στη γλώσσα-στόχο, αλλά θεωρεί το μετάφρασμα ως ένα κείμενο "καθ' οδόν" προς το πρωτότυπο, τότε έχει περισσότερες πιθανότητες να περάσει τις Συμπληγάδες της ασυμμετρίας των γλωσσών και να προσεγγίσει το αρχικό νόημα.

Η εισαγωγή, λοιπόν, και τα σχόλια που συνοδεύουν το μεταφρασμένο κείμενο στην παρούσα έκδοση δεν είναι απλώς συμπληρώματα παράλληλα με το κείμενο, αλλά πολύ περισσότερο οργανικά μέρη του που συνεπικουρούν την απόδοση αυτής της ιδιαίτερης αύρας της φιλοσοφικής γλώσσας, επιταχύνοντας το βήμα καθ' οδόν προς το πρωτότυπο. Έτσι η παρούσα έκδοση αποτελεί και πρότυπο παράδειγμα της μετάφρασης φιλοσοφικών κειμένων εν γένει, υπό την έννοια ότι κάθε τέτοια απόπειρα θα πρέπει να συνοδεύεται από την απαραίτητη αυτή επεξηγηματική εργασία που αναπληρώνει τις ούτως ή άλλως εγγενείς ελλείψεις του φιλοσοφικώς μεταφράζουσιν.

αποδίδεται καλύτερα, αντί για «δυνατότητα σύλληψης ενός αλλότριου ψυχισμού» με «δυνατότητα σύλληψης ενός αλλότριου ψυχικού περιεχομένου».

Μία ισορροπημένη θεώρηση ενός μεταφράσματος θα πρέπει να τονίζει και τις ιδιαίτερα εύστοχες επιλογές. Στην περίπτωση της παρούσας μετάφρασης, κινδυνεύοντας να αδικήσουμε τον μεταφραστή, θα σταχυολογήσουμε ενδεικτικά λίγα παραδείγματα, όπως την απόδοση «έντεχνος» για το πρωτότυπο *kunstmäßig* (σελ. 319/61, βλ. και σχόλιο 7 του μεταφραστή), το «μετακένωση» για το γερμανικό ρήμα *übertragen* (σελ. 320/63), το «τεχνική διδασκαλία» για το *Kunstlehre* (σελ. 320/63), το «δραστική και τελεσφόρα» για το γερμανικό *wirkungskräftig* (σελ. 326/78). Πολύ χρήσιμες είναι και οι παρατηρήσεις στο σχόλιο 9α για την απόδοση του *Literatur* ως «γραμματεία» και όχι μόνον «λογοτεχνία» (σελ. 319/62).

Κλείνοντας, δεν θα πρέπει να παραλείψουμε τον διαφωτιστικό τρόπο με τον οποίο ο μεταφραστής, αποδίδοντας ελεύθερα το νόημα, συμπληρώνει τις πράγματι πολύ ελλειπτικές διατυπώσεις του Ντίλταϊ στο τρίτο μέρος της γερμανικής έκδοσης, στις συμπληρώσεις από τα χειρόγραφα. Επιστεγάζεται έτσι μία άρτια και πρότυπη έκδοση που όχι μόνον αντεπεξέρχεται στην πρόκληση του πρωτοτύπου, αλλά μπορεί ταυτόχρονα να εισαγάγει ακόμη και τον αμύητο αναγνώστη στα βασικά προβλήματα και ερωτήματα της φιλοσοφικής Ερμηνευτικής [4].

Σημειώσεις:

[1] Πρβλ. H.-G. Gadamer, «Sprache und Verstehen» (1970), στο *Hermeneutik II. Wahrheit und Methode. Ergänzungen, Register, Gesammelte Werke*, τ. 2 (Tübingen: Mohr Siebeck 1993), σ. 197.

[2] Την ιδιαίτερη αυτή ποιότητα της φιλοσοφικής γλώσσας καταδεικνύει με τρόπο κλασικό ο άλλος μεγάλος θεμελιωτής της Ερμηνευτικής, ο Σλαϊερμάχερ, στην πραγματεία του *Περί των διαφορετικών μεθόδων της μετάφρασης (Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens)*, η οποία ακόμη και σήμερα, δύο αιώνες μετά τη συγγραφή της (1814), εξακολουθεί να συνιστά τον ακρογωνιαίο λίθο για οποιαδήποτε απόπειρα θεωρητικής περιγραφής της διαδικασίας της μετάφρασης, ειδικά μάλιστα από την οπτική γωνία της φιλοσοφικής ερμηνευτικής. Βλ. Friedrich Ernst Daniel Schleiermacher, «Über die verschiedenen Methoden des Übersetzens», στο M. Rössler & L. Emersleben (επιμ.), *Kritische Gesamtausgabe*, τ. 11, *Akademievorträge* (Berlin & New York: Walter de Gruyter 2002), σ. 65-93.

[3] Στο γερμανικό κείμενο παραπέμπουμε από την εξής έκδοση: Wilhelm Dilthey, *Gesammelte Schriften*, τ. V: *Die geistige Welt. Einleitung in die Philosophie des Lebens. Erste Hälfte. Abhandlungen zur Grundlegung der Geisteswissenschaften* (Leipzig & Berlin: Teubner 1924).

[4] Ευχαριστώ τους ανώνυμους κριτές των *Κριτικών* για τα σχόλια και τις παρατηρήσεις τους.

Δημοσιεύθηκε: 28.2.2012

Τρόπος παραπομπής στη βιβλιοκρισία:

Ρασπίτσος, Κ.: (Βιβλιοκρισία του:) Wilhelm Dilthey: *Η γένεση της Ερμηνευτικής*. Εισαγωγή – μετάφραση – σχόλια: Δ. Υφαντής (Αθήνα: Ροές 2010). *Κριτικά* 2012-01, <<http://www.philosophica.gr/critica/2012-01.html>>.